

Jarosław Bogusław Wedler

Uniwersytet Szczeciński
Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług
Katedra Rachunkowości i Controllingu
maxadlerpl@gmail.com

PRZESŁANKI I ZAŁOŻENIA FUNKCJONOWANIA KONTA WIELOSTRONNEGO

Streszczenie: Celem publikacji jest prezentacja wstępnych wyników badań w zakresie budowy i funkcjonowania konta księgowego pozwalającego na opis zdarzenia gospodarczego w trybie *ex post* i *ex ante*. W trakcie pracy badawczej zastosowano badania literaturowe oraz metodę Ideals. W wyniku przeprowadzonych badań wykazano, że konto wielostronnego zapisu umożliwia ewidencję informacji o zdarzeniu gospodarczym i planowanych skutkach, jakie mogą wyniknąć z tego zdarzenia w przyszłości. Przedstawione w artykule założenia funkcjonowania konta wielostronnego są ewolucyjnym rozwojem zapisów księgowych, które w pełni będą opisywać zdarzenia gospodarcze na kontach księgowych.

Słowa kluczowe: rachunkowość, konto wielostronne, teoria rachunkowości.

Wprowadzenie

Dwustronne konto księgowe jest podstawowym urządzeniem księgowym, dlatego można przyjąć założenie, że każde urządzenie może być udoskonalane przez człowieka. W pracy badawczej przyjęto metodę Ideals do poszukiwania rozwiązań zwiększających możliwości informacyjne konta księgowego. Przyjęto podstawowe założenie, że system rachunkowości powinien być jak najbliższy w budowie i funkcjonowaniu idealnemu systemowi informacji rachunkowej.

Ijiri [1965] twierdził, że rachunkowość jest nauką o mierzeniu i systemie pomiaru ekonomicznego, dlatego model idealny systemu rachunkowości powinien umożliwiać pomiar ekonomiczny zdarzeń gospodarczych oraz ich planowanych

skutków z wykorzystaniem kont księgowych i reguły podwójnego zapisu w zakresie ewidencji przeszłości, terażniejszości i przyszłości.

Doskonały system informacyjny powinien również charakteryzować się elastycznością w budowie struktur powiązań kont umożliwiającą zaspokajanie potrzeb informacyjnych oraz spełniać współczesne wymagania prawne i zalecane standardy. Wyznaczenie cech idealnego systemu rachunkowości ma kluczowe znaczenie dla umożliwienia zastosowania metody badawczej Ideals.

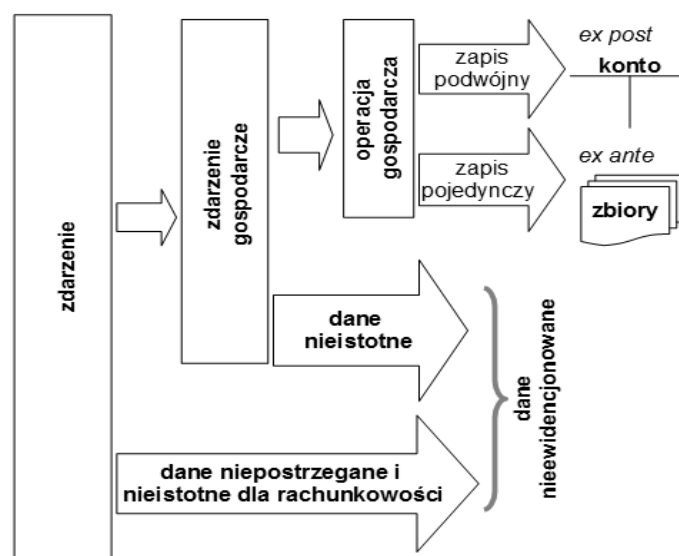
System rachunkowości prowadzony jest m.in. w celu podejmowania decyzji z zastosowaniem zasady istotności określonej w art. 4 ust. 2 pkt 4a ustawy o rachunkowości [Ustawa o rachunkowości]. Informacje wykazywane w sprawozdaniach uznaje się za istotne, gdy ich pominięcie lub zniekształcenie może wpływać na podejmowane decyzje. Nie można tym samym uznawać poszczególnych danych za nieistotne, jeżeli wszystkie nieistotne dane o podobnym charakterze łącznie należy uznać za istotne. Informacji o planowanych kosztach i przychodach, zmianach w przyszłych aktywach i pasywach nie możemy uznawać za nieistotne i podejmować decyzji tylko na podstawie danych historycznych. Opis zdarzenia gospodarczego musi być pełny w ujęciu retrospektywnym i prospektywnym. Posiadanie większej ilości informacji jest determinantą dokonywania lepszych jakościowo analiz i osądów.

W procesie weryfikowania i selekcionowania informacji o zdarzeniu dochodzi do ograniczenia ilości i jakości informacji podlegającej ewidencjonowaniu. Ograniczenie informacji o zdarzeniu wynika z nieuznawania części danych jako opisu zdarzenia gospodarczego oraz niemożliwości ich zapisania na kontach księgowych.

Na rys. 1 przedstawiony został proces selekcji informacji. Na kontach dwustronnych z zastosowaniem reguły podwójnego zapisu ewidencjonowane są informacje retrospektywne. Prospektywne informacje o planowanych skutkach zdarzeń gospodarczych rejestrowane są w ewidencjach i zbiorach z wykorzystaniem zapisów pojedynczych i bez weryfikacji poprawności zapisów wynikającej z możliwości¹ kontrolnych zapisu podwójnego. Część informacji o zdarzeniu nie jest ewidencjonowana ze względu na nieistotność lub brak ich dostrzeżenia, czy też brak związku z potrzebami ich zapisu w systemie informacyjnym².

¹ Współcześnie istnieją zapisy w zakresie międzyokresowych kosztów czynnych i biernych czy też rozrachunków, które kontrolowane są poprzez podwójny zapis, jednak są to rozwiązania cząstkowe i nieobejmujące ewidencji wszystkich atrybutów planowanych skutków.

² W praktyce wiele informacji o zdarzeniu nie jest dostrzeganych, gdyż nie jest dostrzegane samo zdarzenie. Wiele informacji o zdarzeniu gospodarczym postrzega się jako nieistotne zgodnie z przyjętą w podmiocie gospodarczym polityką rachunkowości.

Rys. 1. Proces selekcji informacji zapisywanych na kontach księgowych

Źródło: Opracowanie własne.

Ewidencjonowanie danych *ex post* i *ex ante* na dwustronnych kontach księgowych tworzy nowe rozwiązania opisu zdarzeń gospodarczych i w sposób istotny może wpłynąć na rozwój teorii rachunkowości, która jest ugruntowana od ponad 500 lat. Brak jest racjonalnych przesłanek do twierdzenia, że obowiązującej teorii nie można rozwijać. Okres ostatnich kilku wieków przez wielu uznawany jest za zastój w rozwoju rachunkowości [Peragallo, 1938, s. 54; Roover, 1955, s. 418]. Rozwój teorii rachunkowości jest przewidywany, a przede wszystkim oczekiwany przez wielu autorów [Kamela-Sowińska, 2014, s. 109; Gmytrasiewicz, 2006, s. 93; Dobija, 2011, s. 20]. Dążąc do zwiększenia pojemności informacyjnej konta księgowego, należy wybrać drogę rozwoju w sposób ewolucyjny, dążąc do nienaruszania obowiązującej teorii, ale jej uzupełniania o nowe twierdzenia i rozwiązania.

Przyjmując takie założenia, w konsekwencji nie należy naruszać obowiązujących reguł funkcjonowania systemu rachunkowego, ale, podobnie jak w przypadku teorii, poszukiwać rozwiązań uzupełniających i możliwych do zastosowania w praktyce.

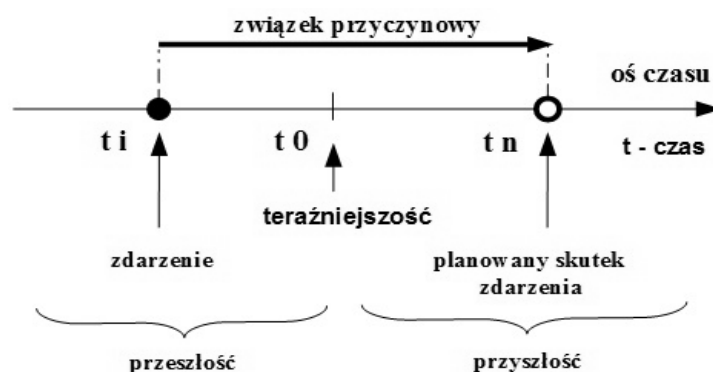
Zwiększając pojemność informacyjną kont bez dokonywania zmian w obecnej teorii i regułach przyjmujemy założenie, że nie możemy zmienić rodzaju i funkcji obecnych powiązań korespondencyjnych dwustronnych kont księgowych. Zwiększania pojemności informacyjnej kont należy poszukiwać w nowych powiązaniach korespondencyjnych i budowaniu nowych struktur.

Zwiększenie zdolności do gromadzenia informacji na kontach księgowych zmieni postrzeganie zdarzeń. Prowadzić to będzie do zwiększenia ilości informacji zawartej w operacji gospodarczej podlegającej ewidencjonowaniu. System rachunkowy będzie obejmował zdarzenia gospodarcze i ich planowane skutki w czasie.

W wyniku wzrostu ilości i wiarygodności informacji o przyszłości wzrośnie jakość analiz finansowych, prognoz i podstaw dokonywania osądów potrzebnych do podejmowania decyzji. Jedną z przesłanek zwiększenia możliwości informacyjnych kont księgowych jest stworzenie nowej jakości w obszarze planowania, budżetowania i controllingu.

1. Założenia funkcjonowania konta wielostronnego

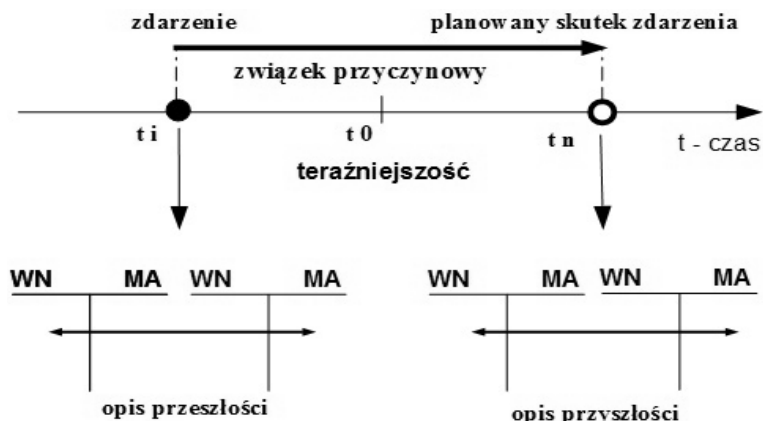
Zdarzenie gospodarcze może zawierać informacje o planowanych konsekwencjach, jakie powinny nastąpić. Ewidencja na kontach informacji o planowanych skutkach jest możliwa przy założeniu, że wiarygodnie jesteśmy w stanie przewidzieć przyszłe konsekwencje w chwili dokonywania zapisu oraz stwierdzamy związek przyczynowo-skutkowy ze zdarzeniem (rys. 2).

Rys. 2. Graficzne przedstawienie zdarzenia i planowanego skutku na osi czasu

Źródło: Opracowanie własne.

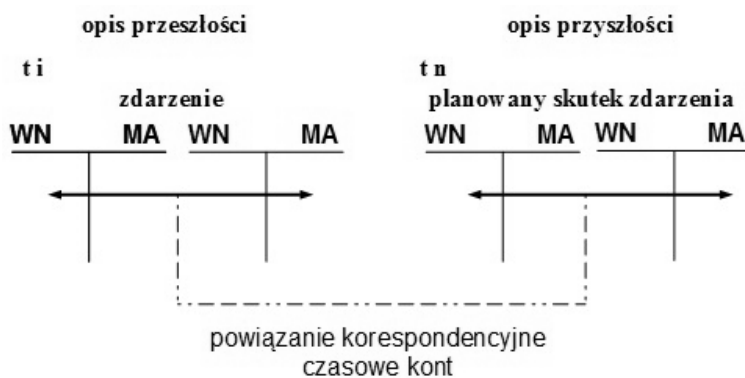
Zdarzenie gospodarcze zaistniałe w czasie t_1 opisujemy w czasie teraźniejszym t_0 . W tym samym czasie t_0 możemy zapisać zaplanowany skutek zdarzenia, który wystąpi w czasie t_n zgodnie z logiczną regułą wynikania. Opis zdarzenia gospodarczego i planowanych skutków można przedstawić w sposób dualny, czym spełniony zostanie podstawowy warunek do zastosowania kontroli wynikającej z podwójnego zapisu. Graficzne przedstawienie takich zapisów prezentuje rys. 3.

Rys. 3. Zapis na kontach informacji o zdarzeniu i planowanych skutkach

Źródło: Opracowanie własne.

Zapis planowanych skutków zdarzenia gospodarczego na dwustronnym koncie księgowym jest niewystarczający w tworzeniu systemu informacyjnego. System taki powstaje, gdy konta powiązane są siecią powiązań. Powiązanie danych identyfikujących przeszłość i przyszłość pomiędzy dwustronnymi kontami nie było dotychczas stosowane, nazwane i opisywane w literaturze. Stosując takie powiązanie należy wskazać na jego podobieństwo do stosowanego dotychczas powiązania równoległego. Autor dla rozróżnienia powiązań korespondencyjnych kont przyjął dla nowego połączenia kont nazwę: powiązanie korespondencyjne czasowe, co przedstawia rys. 4.

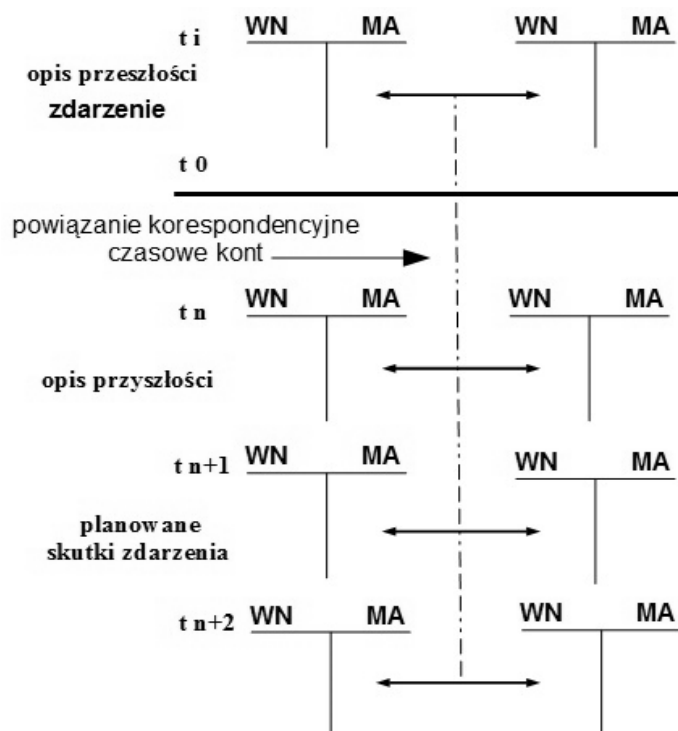

Rys. 4. Powiązanie korespondencyjne czasowe kont

Źródło: Opracowanie własne.

Zastosowanie takiego powiązania zachowuje równowagę pomiędzy zmianami po stronie WN kont ewidencjonujących przeszłość i zmianami po stronie WN kont ewidencjonujących planowane skutki. Adekwatnie zmiany po stronie MA kont w czasie t_i odpowiadają zmianom po stronie MA w czasie t_n .

Taki sam typ powiązania korespondencji czasowej występuje, gdy jedno zdarzenie z przeszłości może być przyczyną serii planowanych skutków. Na rys. 5 przedstawiono powiązania graficznie na kontach teowych.

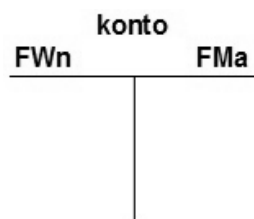

Rys. 5. Korespondencja czasowa kont serii planowanych skutków

Źródło: Opracowanie własne.

Powiązanie zdarzenia z serią planowanych skutków zachowuje właściwości dualnej równowagi zmian stanów kont w czasie t_i i ich odzwierciedlenia w zmianach czasowych t_n , t_{n+1} , t_{n+2} .

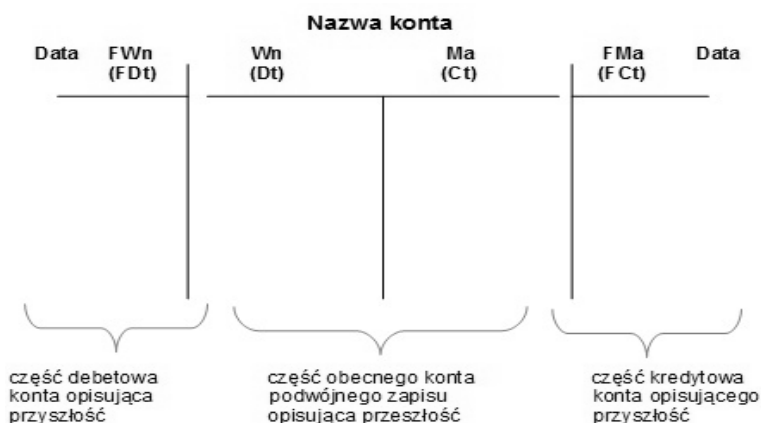
Ze względu na konieczność rozróżnienia kont retrospektywnych i prospektywnych zawierających informację o skutkach zdarzeń należy je oznaczyć w odmienny sposób poprzez wprowadzenie nowego nazewnictwa stron konta. Rys. 6 obrazuje stosowanie nazewnictwa na koncie teowym.

Rys. 6. Nowe oznaczenie stron konta opisującego planowane skutki zdarzenia

Źródło: Opracowanie własne.

Dla celów edukacyjnych można połączyć konto retrospektywne i odpowiednio konto prospektywne w jedno konto i przedstawić graficznie w postaci konta wielostronnego [Wedler, 2015, s. 139-154]. Rys. 7 prezentuje formę konta wielostronnego w konwencji konta teowego.

data – określenie czasu przyszłego, w którym ma być dokonana operacja w kwocie określonej w FDt lub FCt (FWn lub FMa)

FDt – *Future Debet* (FWn) – zapis planowanego obciążenia konta lub zapisania w ciężar konta

FCt – *Future Credit* (FMa) – zapis planowanego uznania konta lub zapisania na dobro konta

Rys. 7. Graficzna postać konta wielostronnego

Źródło: Wedler [2015].

Konta wielostronne prowadzi się osobno dla poszczególnych pozycji bilansu, kosztów i przychodów. Funkcjonowanie konta w części opisującej przeszłość jest zgodne z obecną teorią i regułą podwójnego zapisu.

Na koncie aktywów konta wielostronnego w części opisującej przyszłość stan początkowy składnika wpisuje się po stronie **FWn** w odpowiednich datach, po tej samej stronie zapisujemy zwiększenie jego stanu poprzez rejestrację pla-

nowanych skutków zdarzeń gospodarczych. Zmniejszenia zapisujemy po stronie przeciwnej w części **FMa** dla odpowiedniego czasu. Na podstawie tych zapisów można na dowolny czas obliczyć stan końcowy danego składnika przy wykorzystaniu równania:

$$\begin{array}{l} \text{stan początkowy okresu obliczeniowego} \\ + \quad \text{zwiększenia w analizowanym okresie} \\ - \quad \text{zmniejszenia w analizowanym okresie} \\ \hline = \text{stan końcowy analizowanego okresu obliczeniowego} \end{array}$$

Tak obliczony stan końcowy (pozostałości składnika) wpisywany jest przy zamknięciu konta po stronie przeciwnej w celu zrównoważenia konta.

Dla składników pasywów konta wielostronnego w części opisującej przeszłość stan początkowy składnika wpisuje się po stronie **FMa** w odpowiednich datach, zwiększenia jego stanu poprzez rejestrację planowanych skutków zdarzeń gospodarczych dokonujemy po stronie **FMa** dla poszczególnych czasów, a zmniejszenia po stronie przeciwnej w części **FWn**. Obliczenie stanu końcowego następuje analogicznie jak dla aktywów.

Konta wynikowe funkcjonują według podobnych reguł z uwzględnieniem specyfiki konta. Stosując zapisy na kontach wielostronnych, ewidencjonujemy informacje o przeszłości i przyszłości, zwiększając ilość informacji zawartej na kontach połączonych siecią powiązań tworzących strukturę systemu rachunkowego.

2. Możliwości zastosowania konta wielostronnego do gromadzenia wiarygodnych informacji

Konta wielostronne w swojej części czasowej (*Future*) cechują podobne powiązania korespondencyjne, co klasyczne dwustronne konta (*Past*).

Przykład

Dane:

- 1) w czasie t_0 dokonano zakupu materiałów za 300 j.p. (j.p. – jednostki pieniężne),
- 2) zapłata nastąpi w czasie przyszłym t_1 ,
- 3) płatność w czasie t_1 zostanie wykonana przelewem z rachunku bankowego.

Rozwiązanie:

- 1) Informacja retrospektywna

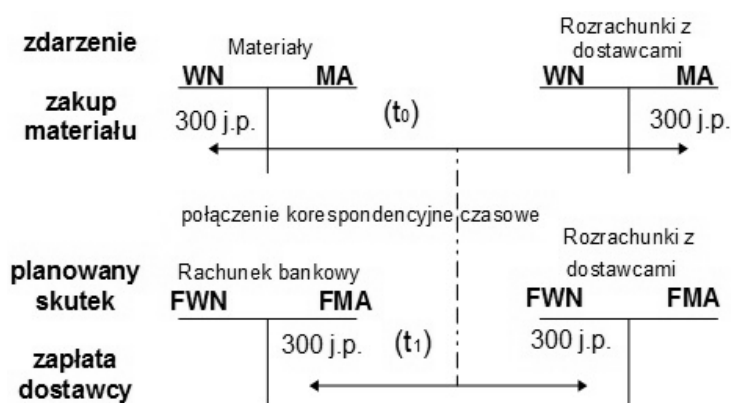
W czasie t_0 dokonano zakupu materiałów za 300 j.p. Zgodnie z zasadą dualizmu stwierdzamy, że dostawca nie otrzymał w tym czasie zapłaty i powstało wobec niego zobowiązanie w wysokości 300 j.p.

2) Informacja prospektywna

Z opisu zdarzenia gospodarczego zakupu materiałów zgodnie z logiką reguły wynikania uzyskujemy informację, że w czasie przyszłym t_1 planowana jest zapłata dla dostawcy przelewem z rachunku bankowego. Zgodnie z regułą dualizmu wnioskujemy również, że w tym czasie nasze rozrachunki z dostawcą będą zbilansowane i przestanie istnieć zobowiązanie. Księgowania w konwencji kont teowych prezentuje rys. 8.

3) Księgowania

Rys. 8. Połączenie kont korespondencją czasową dla czasów t_0 i t_1

Źródło: Opracowanie własne.

Zdarzenie gospodarcze zakupu materiału stanowi operację gospodarczą, jednak planowane skutki tego zdarzenia również zostały uznane za istotne dla systemu informacyjnego rachunkowości i zapisane na kontach.

Prezentacja rozwiązania może być również przedstawiona w formie tabelarycznej zaprezentowanej na rys. 9.

Aktywa					
czas	konto „materiały”				czas
data	FWN	WN	MA	FMA	data
t-1	Sp. 0	Sp. 0	Sp. 0	Sp. 0	
t0		300			
t1					
Σ	0	300	0	0	t1
Sk.	0	0	300	0	t1
Σ	0	300	300	0	t1

czas	konto „rachunek bankowy”				czas
data	FWN	WN	MA	FMA	data
t-1	Sp. 0	Sp. 0	Sp. 0	Sp. 0	
t0					
t1				300	
Σ	0	0	0	300	t1
Sk.	300	0	0		t1
Σ	300	0	0	300	t1

Saldo aktywów					
Σ	300	300	300	300	t1

Pasywa					
czas	konto „rozrachunki z dostawcami”				czas
data	FWN	WN	MA	FMA	data
	Sp. 0	Sp. 0	Sp. 0	Sp. 0	t-1
			300		t0
t1	300				t1
Σ	300	0	300	0	t1
Sk.	0	300	0	300	t1
Σ	300	300	300	300	t1

Saldo pasywów					
Σ	300	300	300	300	t1

Rys. 9. Tabelaryczne zapisy księgowania na kontach wielostronnych

Źródło: Opracowanie własne.

Zapisy tabelaryczne i teowe można także przedstawić na osi czasu, ukazując w uproszczony sposób powstanie nowych przestrzeni rachunkowych ewidencjonowania informacji.

Wpisy na koncie wielostronnym składają się z minimum dwóch par zapisów zgodnych z regułą podwójnego zapisu połączonych w czasie połączeniem korespondencji czasowej. Zapis taki można nazwać zapisem wielokrotnym, gdyż informacja o planowanych skutkach zdarzenia gospodarczego jest zwielokrotniona we wszystkich płaszczyznach od chwili zaistnienia zdarzenia do czasu planowanego zaistnienia skutku.

Rzeczywiste zdarzenie, jakie może wynikać z realizowania planowanych skutków, może nie być tożsame z zapisanymi wcześniej planami. Nie zmienia to

jednak wiarygodności informacji o wcześniej planowanych skutkach, gdyż na chwilę ich ewidencjonowania wiarygodność ta była potwierdzona naszą wiedzą i dowodami źródłowymi.

Podsumowanie

Metoda bilansowa i reguła podwójnego zapisu wskazują, że nic nie powstaje z niczego i nie ginie, wyraża w rachunkowości prawo przyczyny i skutku [Artienwicz, 2012, s. 149]. Metoda bilansowa jest natomiast niezawodnym fundamentem, na którym oparty jest cały system rachunkowości, sposoby interpretacji zjawisk gospodarczych, procesy obliczeniowe oraz formy sprawozdań [Gmytrasiewicz, 2008, s. 30]. Brak jest przesłanek, aby utrzymywać obecny stan rozwoju rachunkowości bez dążenia do dualnego prezentowania dynamicznego stanu podmiotu gospodarczego na podstawie bilansów wynikających z zaistniałych zdarzeń gospodarczych i bilansów wynikających z planowanych skutków wcześniejszych zdarzeń.

Prace Ijiriego [1986] wskazały, że dotychczasowa praktyka i teoria rachunkowości jest ułomna i nie odpowiada współczesnym potrzebom. Prowadzone badania wykazały potrzebę uwzględnienia w zapisach czasu i prezentacji dynamicznej sytuacji podmiotu. Od drugiej połowy XX wieku m.in. w Polsce prowadzone były prace w zakresie ogólnej teorii rachunkowości [Malc, 1964, s. 209-213]. Pojawienie się nowoczesnych technik informatycznych przyspiesza zmiany w teorii i regułach rachunkowości [Peche, 1973, s. 256 i 259].

Współcześnie istnieją determinanty do rozwoju systemu rachunkowości, zwiększenia jego pojemności informacyjnej i funkcjonalności. Jednym z możliwych do zastosowania rozwiązań jest konto wielostronnego zapisu i sieć powiązań korespondencji. Prace badawcze w zakresie funkcjonowania konta wielostronnego są w początkowej fazie i wymagają przeprowadzenia jeszcze wielu testów, w szczególności w zakresie odchyleń czasowych pomiędzy czasem planowanych skutków a faktycznego ich zaistnienia. Konto wielostronnego zapisu i sieć połączeń kont muszą również umożliwić identyfikację i ewidencjonowanie rozbieżności pomiędzy zdarzeniem oczekiwanym (planowanym skutkiem) a faktycznym, które się różni nie tylko czasem, ale również pozostałymi cechami. Wstępne wyniki badań wskazują, że konto wielostronnego zapisu może być podstawowym urządzeniem księgowym umożliwiającym zapis informacji o zdarzeniu w trybie *ex post* i *ex ante*.

Konto wielostronnego zapisu pozwala scalić podsystemy rachunkowości finansowej i zarządczej w jeden spójny i homogeniczny system oparty w całości na ewidencji informacji na kontach zgodnie z regułą podwójnego zapisu.

Literatura

- Artienwicz N. (2012), *O symetrii i harmonii w rachunkowości*, „Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego”, nr 4.
- Dobija M. (2011), *Zapis podwójny jako wspólny paradygmat rachunkowości i ekonomii*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie”, nr 861.
- Gmytrasiewicz M. (2006), *Dylematy współczesnej rachunkowości. Artykuł dyskusyjny*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 32.
- Gmytrasiewicz M. (2008), *Rachunkowość. Podstawowe założenia i zasady*, Difin, Warszawa.
- Ijiri Y. (1986), *A Framework for Triple-Entry Bookkeeping*, „The Accounting Review”, No. 4.
- Ijiri Y. (1965), *Management Golas and Accounting for Control*, North-Holland Publishing Company, Amsterdam.
- Kamela-Sowińska A. (2014), *Od rachunkowości do opisu gospodarczego*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 77.
- Malc M. (1964), *Publikacje teoretyczne Katedr Rachunkowości w okresie dwudziestolecia PRL*, „Rachunkowość”, nr 7.
- Pecze T. (1973), *Podstawy współczesnej ewidencji gospodarczej*, PWN, Warszawa.
- Peragallo E. (1938), *Origin and Evolution of Double-entry Book-keeping*, American Institute Publishing Co., New York.
- Roover R. de (1955), *New Perspectives on the History of Accounting*, „The Accounting Review”, No. 7.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. Dz.U. 2002, nr 76, poz. 694 z późn. zm.
- Wedler J.B. (2015), *Ograniczenia podwójnego zapisu na kontach księgowych w rachunkowości*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”.

PREREQUISITES AND FOUNDATION OF FUNCTIONING OF MULTILATERAL ACCOUNTS

Summary: The purpose of the publication is to present the preliminary results of research in the field of construction and functioning of an account that allows to record the description of economic events ex post and ex ante. Methods applied in this research study are study of literature and the method of Ideals. The studies showed that the multi-lateral record account allows to record information about the economic event and

planned consequences that may arise from this event in the future. The assumptions of the functioning of the multilateral accounts are evolutionary development of accounting records, which will fully describe economic events on accounts.

Keywords: accounting, multilateral account, theory of accounting.